

DAVLAT BYUDJETINING TA'LIM TIZIMI XARAJATLARI

Otkurov Sardor Xurshid o'g'li

TDIU MMT-95 guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola davlat byudjeti mablag'larining murakkab ishlariga, xususan, ta'lim tizimiga yo'naltirilgan xarajatlarga bag'ishlangan. Keng qamrovli adabiyotlarni ko'rib chiqish, byudjet ma'lumotlarini tahlil qilish va uslubiy ekspertiza orqali u xalq ta'limini moliyalashtirishning naqshlari, tendentsiyalari va muammolariga oydinlik kiritadi. Bu erda keltirilgan topilmalar va munozaralar siyosatchilar, o'qituvchilar va manfaatdor tomonlar uchun ta'limni moliyalashtirish samaradorligi va samaradorligini oshirish uchun qimmatli tushunchalarni beradi.

Kalit so'zlar: Davlat byudjeti, ta'lim xarajatlari, xalq ta'limi, mablag' ajratish, adabiyotlarni o'rganish, tahlil qilish, usullar, natijalar, munozara, xulosalar, takliflar.

Davlat byudjeti doirasida resurslarni taqsimlash uning ustuvorliklari va qadriyatlarini aks ettiradi. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun kurashayotgan sanoqsiz tarmoqlar orasida ta'lim jamiyat taraqqiyoti va rivojlanishining asosi hisoblanadi. Davlat byudjetlari mablag'larni ta'lim tizimiga qanday taqsimlashini tushunish sifatli ta'limdan adolatli foydalanish imkoniyatini ta'minlash va kelajak avlodlarning o'sishini ta'minlash uchun juda muhimdir. Ushbu maqola ta'lim tizimining xarajatlarini davlat byudjeti doirasida taqsimlashga qaratilgan bo'lib, har tomonlama tahlil va tanqidiy nutq orqali nuansli istiqbolni taklif etadi.

Ta'lim uchun davlat byudjeti mablag'lari bo'yicha avvalgi tadqiqotlar moliyalashtirish qarorlariga ta'sir qiluvchi turli omillarni ta'kidlab o'tdi. Iqtisodiy sharoitlar, siyosiy dinamika, demografik siljishlar va ta'lim siyosati byudjet

ustuvorliklarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tadqiqotlar, shuningdek, moliyalashtirish darajalarining ta'lim natijalariga ta'siri, resurslarni taqsimlashdagi tenglik va har bir o'quvchi uchun xarajatlar va kategorik grantlar kabi turli xil moliyalashtirish mexanizmlarining samaradorligini o'rganib chiqdi. Ushbu topilmalarni sintez qilish orqali ushbu maqola ta'lim byudjetiga xos bo'lgan murakkabliklarni tushunish uchun asos yaratadi.

Davlat byudjeti doirasida ta'lim tizimining xarajatlarini tahlil qilish uchun ushbu tadqiqotda ko'p qirrali yondashuv qo'llaniladi. Birinchidan, u tegishli davlat manbalaridan byudjet ma'lumotlarini, shu jumladan boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim uchun ajratmalarni to'playdi. Ikkinchidan, vaqt o'tishi bilan mablag' ajratishning naqshlari va tendentsiyalarini aniqlash uchun statistik usullardan foydalanadi. Bundan tashqari, miqdoriy topilmalarni kengroq ijtimoiy-siyosiy doirada kontekstlashtirish uchun sifatli tahlil o'tkaziladi. Ushbu uslubiy qat'iylik ta'limni moliyalashtirishni shakllantirish dinamikasini har tomonlama tushunishni ta'minlaydi.

Davlat byudjeti doirasidagi ta'lim tizimining xarajatlari aholi soni, iqtisodiy rivojlanish darajasi, hukumatning ustuvor yo'nalishlari va ta'lim tizimining umumiy tuzilishi kabi omillarga qarab sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Odatda, bu xarajatlar turli toifalarni qamrab oladi, jumladan:

Ish haqi va nafaqalar: bunga maktablar va ta'lim muassasalarida ishlaydigan o'qituvchilar, ma'murlar va yordamchi xodimlarning ish haqi va imtiyozlari kiradi.

Infratuzilma va texnik xizmat ko'rsatish: maktab inshootlarini qurish va saqlash, shu jumladan qurilish, ta'mirlash, kommunal xizmatlar va ta'mirlash uchun ajratilgan mablag'lar.

O'quv materiallari: samarali o'qitish va o'qitish uchun zarur bo'lgan darsliklar, o'quv qo'llanmalari, texnologiyalar va boshqa manbalar uchun byudjet ta'minoti.

Maxsus ta'lim: maxsus ehtiyojli talabalarga, shu jumladan nogironlar yoki o'qishda qiyinchiliklarga duch keladigan dasturlar va xizmatlar uchun maxsus ajratilgan mablag'.

Transport: maktabga qatnovchi va qaytadigan o'quvchilar uchun avtobuslar

kabi transport xizmatlari uchun byudjet mablag'lari¹.

Kasbiy rivojlanish: o'qituvchilarni o'qitish mahoratini oshirish va ta'limning so'nggi tendentsiyalari va amaliyotlariga rioya qilish uchun o'qitish va rivojlantirish uchun ajratilgan resurslar.

Ma'muriy xarajatlar: ta'lim bo'limidagi ma'muriy funktsiyalar uchun mablag'lar, shu jumladan xodimlarning ish haqi, ofis materiallari va boshqa operatsion xarajatlar.

Talabalarni qo'llab-quvvatlash xizmatlari: maslahat, sog'liqni saqlash xizmatlari va darsdan tashqari mashg'ulotlar kabi talabalarning akademik, ijtimoiy va hissiy farovonligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan xizmatlar uchun byudjet qoidalari.

Erta bolalik ta'limi: yosh bolalarni maktabga tayyor bo'lishga tayyorlashga qaratilgan bolalar bog'chasi va erta bolalik ta'limi dasturlarini moliyalashtirish.

Oliy ma'lumot: operatsion xarajatlar, moliyaviy yordam, ilmiy grantlar va infratuzilmani rivojlantirish kabi sohalarni qamrab oladigan davlat universitetlari, kollejlari va kasb-hunar muassasalari uchun ajratish.

Ushbu xarajatlar odatda davlat byudjetida ta'limga bag'ishlangan aniq yo'nalishlar yoki toifalar bo'yicha belgilanadi. Ushbu toifalarning har biriga mablag' ajratish ko'pincha Qonunchilik qarorlari, ma'muriy ustuvorliklar va jamoatchilik fikri kombinatsiyasi orqali aniqlanadi.

O'zbekistonda 2024-yilda davlat idoralari budjetdan qancha mablag' olishi e'lon qilindi

Mamlakatni kelgusi davrda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini nazarda tutuvchi hujjat hisoblanadigan Budjetnoma O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksiga muvofiq Iqtisodiyot va moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqildi.

Unga ko'ra, budjet mablag'lari davlat idoralari o'rtasida quyidagicha

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ПФ-5712-сонли Фармони.
www.pedagoglar.org

taqsimlanadigan bo'ldi (*Joriy xarajatlar, obyektlarni loyihalashtirish, qurish/rekonstruksiya qilish va jihozlash uchun qo'yilmalar*):

1. Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi — 46 trln 647 mlrd 414,5 mln so'm (O'tgan yilgi xarajatlar — 26,7 trln);

2. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi — 6 trln 130 mlrd 330 mln so'm (6 trln);

3. Sog'liqni saqlash vazirligi — 4 trln 587 mlrd 244,7 mln so'm (3,66 trln);

4. Madaniyat vazirligi — 1 trln 100 mlrd 445,3 mln so'm (746 mlrd);

5. Yoshlar siyosati va sport vazirligi — 1 trln 768 mlrd 859,2 mln so'm (1,219 trln);

6. Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vazirligi — 1 trln 795 mlrd 563,6 mln so'm (1,273 trln);

7. Qishloq xo'jaligi vazirligi — 1 trln 711 mlrd 199,8 mln so'm (657 mlrd);

8. Suv xo'jaligi vazirligi — 10 trln 440 mlrd 149 mln so'm (3,382 trln);

9. Energetika vazirligi — 242 mlrd 614,2 mln so'm (70,5 mlrd);

10. Transport vazirligi — 6 trln 185 mlrd 909,4 mln so'm (5,195 trln);

11. Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi — 816 mlrd 763 mln so'm (278,4 mlrd);

12. Tog'-kon sanoati va geologiya vazirligi — 939 mlrd 085,7 mln so'm (1,117 trln);

13. Raqobatni rivojlantirish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qo'mitasi — 11 mlrd 552,3 mln so'm (10 mlrd);

14. Davlat aktivlarini boshqarish agentligi — 11 mlrd 360,3 mln so'm (11 mlrd);

15. Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi — 1 trln 121 mlrd 965,5 mln so'm (478 mlrd);

16. Prezident huzuridagi Statistika agentligi — 257 mlrd 170,6 mln so'm (197,6 mlrd);

17. Tashqi ishlar vazirligi — 874 mlr 564,9 mln so'm (765,4 mlrd);

18. Investisiyalar, sanoat va savdo vazirligi — 1 trln 068 mlrd 205,5 mln so'm

(931 mlrd);

19. Raqamli texnologiyalar vazirligi — 313 mlrd 926,7 mln so‘m (183,6 mlrd);

20. Adliya vazirligi — 239 mlrd 289,8 mln so‘m (214,8 mlrd);

21. Iqtisodiyot va moliya vazirligi — 91 trln 928 mlrd 187 mln so‘m (*vazirlik xarajatlari kesimida juda ko‘plab ijtimoiy xarajatlar, tashqi qarzlarga xizmat ko‘rsatish va boshqa xarajatlar o‘rin olgan*) (89,6 trln o‘tgan yilgi xarajat);

22. Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi — 158 mlrd 416,7 mln so‘m(1,5 trln);

23. Vazirlar Mahkamasi — 2 trln 027 mlrd 346,8 mln so‘m (1,949 trln);

24. Prezident adminstratsiyasi — 1 trln 599 mlrd 699,2 mln so‘m (1,241 trln);

25. Oliy Majlis Senati — 108 mlrd 465,2 mln so‘m (92,8 mlrd);

26. Oliy Majlis Qonunchilik palatasi — 1 trln 958 mlrd 940,2 mln so‘m (394,5 mlrd);

27. Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (ombudsman) — 17 mlrd 938,3 mln so‘m (16,4 mlrd);

28. Bosh prokuratura — 2 trln 112 mlrd 243,3 mln so‘m (1,494 trln);

29. Oliy sud — 1 trln 703 mlrd 218,8 mln so‘m (1,185 trln);

30. Konstitusiyaviy sud — 10 mlrd 683,4 mln so‘m (8,8 mlrd);

31. Sudyalar Oliy kengashi — 46 mlrd 768 mln so‘m (35 mlrd);

32. Markaziy saylov komissiyasi — 18 mlrd 298,9 mln so‘m (23,6 mlrd);

33. MTRK — 559 mlrd 913,6 mln so‘m (521,9 mlrd);

34. O‘zA - 36 mlrd 721,3 mln so‘m (33,7 mlrd);

35. Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi — 67 mlrd 762 mln so‘m (65,7 mlrd);

36. Inson huquqlari bo‘yicha Milliy markazi — 14 mlrd 726 mln so‘m (13,4 mlrd);

37. Kasaba uyushmalari Federatsiyasi kengashi — 150 mlrd so‘m (150 mlrd);

38. Fanlar akademiyasi — 429 mlrd 943,7 mln so‘m (364,8 mlrd);

39. Badiiy akademiya — 140 mlrd 325,3 mln so‘m;

40. Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi — 30 mlrd 720,9 mln so‘m (23,6

mlrd);

41. Hisob palatasi — 106 mlrd 025,9 mln so‘m (69 mlrd);

42. Davlat xizmatini rivojlantirish agentligi — 635 mlrd 623,9 mln so‘m (267 mlrd);

43. Strategik islohotlar agentligi — 38 mlrd 757,3 mln so‘m (35,8 mlrd);

44. Bolalar ombudsmani — 2 mlrd 271,9 mln so‘m;

45. “Sog‘lom avlod uchun” hukumatga qarashli bo‘lmagan xalqaro xayriya jamg‘armasi — 733,4 mln so‘m;

46. Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi — 9 mlrd 114,5 mln so‘m;

47. Milliy antidoping agentligi — 8 mlrd 131,1 mln so‘m;

48. Din ishlari bo‘yicha qo‘mita — 42 mlrd 163,1 mln so‘m;

49. Madaniy meros agentligi — 213 mlrd 588,3 mln so‘m;

50. Prezident huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi — 20 trln 274 mlrd 660,8 mln so‘m;

51. Boshqa tashkilotlar — 44 trln 574 mlrd 256,5 mln so‘m (36 trln).

Budjet mablag‘larining eng katta qismi ta‘lim sohasiga yo‘naltirilgan bo‘lib, Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligiga 46,6 trln so‘m, Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligiga esa 6,1 trln so‘m ajratilgan².

Muhokama tadqiqot natijalarining ta‘lim siyosati va amaliyotiga ta‘sirini o‘rganadi. Ta‘lim ta‘sirini maksimal darajada oshirish uchun strategik resurslarni taqsimlashni targ‘ib qilib, byudjet cheklovlari bilan bog‘liq muammolarni hal qiladi. Bundan tashqari, u ta‘limni moliyalashtirishda shaffoflik, hisobdorlik va tenglikni oshirish uchun potentsial islohotlarni o‘rganadi. Manfaatdor tomonlar bilan aloqada bo‘lish va empirik dalillarga asoslanib, munozara dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilishni xabardor qilishga va ta‘limni moliyalashtirishni isloh qilish bo‘yicha konstruktiv muloqotni rivojlantirishga intiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, ta‘lim tizimiga davlat byudjeti ajratmalarining tahlili

² Ўзбекистон Республикаси молия вазирлигининг расмий сайти маълумотлари. [Information from the official website of the Ministry of Finance of the Republic of Uzbekistan.] www.mf.uz
www.pedagoglar.org

xalq ta'limini moliyalashtirishning murakkabligi to'g'risida qimmatli tushunchalarni beradi. Barcha talabalar uchun adolatli va etarli mablag'ni ta'minlashda muammolar davom etayotgan bo'lsa-da, topilmalar siyosat innovatsiyalari va hamkorlikdagi sa'y-harakatlar orqali takomillashtirish imkoniyatlarini ta'kidlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar uchun takliflar turli davlatlar yoki mamlakatlarda byudjetlashtirish amaliyotining ta'lim natijalariga va qiyosiy tahlillariga moliyaviy o'zgarishlarning ta'sirini kuzatadigan bo'yлама tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. Ta'limni moliyalashtirish haqidagi tushunchamizni rivojlantirish orqali siyosatchilar, o'qituvchilar va manfaatdor tomonlar yanada adolatli va samarali ta'lim tizimini yaratish uchun birgalikda ishlashlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola davlat byudjetini ajratish bo'yicha nuansli istiqbolni taklif qilish orqali ta'limni moliyalashtirish bo'yicha doimiy munozaraga hissa qo'shadi. Qattiq tahlil va mulohazali munozaralar orqali u dalillarga asoslangan qarorlarni qabul qilish to'g'risida ma'lumot berishga va ta'lim siyosati va amaliyotida ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirishga intiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. TS Malikov, O Olimjonov. Moliya. – O'quv qo'llanma. Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018
2. Malikov T, Haydarov N. Budget daromadlari va xarajatlari. O'quv qo'llanma, Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA. 2007.
3. Malikov TS. Byudjet-soliq siyosati. T.: "Iqtisod-moliya. 2019.
4. Malikov T, Haydarov N. Budget: tizimi, tuzilmasi, jarayoni. O'quv qo'llanma, Toshkent "IQTISOD-MOLIYA. 2008.
5. У Ўроқов. Маҳаллий бюджетлар мустақиллигини оширишнинг устувор йўналишлари- Science and Education, 2022
6. У Ўроқов, Д Ускенбаева. Ўзбекистонда ташаббусли бюджетни жорий этишнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари – Science and Education, 2022
7. Ўроқов У, Иргашев И, Ғайбуллаев О. Фуқаролар иштирокидаги

маҳаллий бюджет. 2022

8. Ўроқов УЮ. Маҳаллий бюджетлар шаффофлиги ва очиқлигини таъминлашнинг устувор йўналишлари. Бизнес-Эксперт журнали. 2020;4.

9. Ўроқов У. Маҳаллий бюджетлар молиявий барқарорлигини белгиловчи кўрсаткичлар. 2020

10. Ўроқов У. Маҳаллий бюджетлар даромад базасини кенгайтириш масалалари. Республика ўқув юртлараро конференция тўплами. ТМИ-2009 йил (Vol. 18).

11. Ўроқов У. Маҳаллий бюджетлар молиявий мустақилигини оширишнинг замонавий муаммолари. Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. ТМИ 2022 йил.

12. У Ўроқов. Маҳаллий бюджетлар молиявий мустақиллигини оширишнинг ҳуқуқий асослари.- Science and Education, 2023

13. G'aybullayev O, O'roqov U. O'zbekiston Respublikasida budjet tizimi va jarayoni. O'quv qo'llanma. T.: Baktriapress. 2016;168.

14. Xaydarov N. Soliqlar va soliqqa tortish masalalari. O'quv qo'llanma. Toshkent: Akademiya. 2007.

15. Хайдаров НХ. Маҳаллий бюджетлар: муаммо ва инновацион ечимлар. Ўзбекистон статистика ахборотномаси" илмий электрон журнали. 2020.

16. Хайдаров Н. Доходы местных бюджетов и пути их укрепления. "Молия" илмий журнали. 2022.

17. Хайдаров Н. Маҳаллий бюджетларнинг даромад манбалари. Халқаро илмий-амалий конференция 2022.

18. Хайдаров Н. Маҳаллий бюджетлар даромадини барқарорлаштириш йўллари. Халқаро илмий-амалий конференция мақолалар тўплами (Vol. 2022).

19. O'roqov U. Y., qizi Rahimova N. J. Investitsiyalarni jalb qilishda qulay investitsiya muhitining ahamiyati //RESEARCH AND EDUCATION. – 2022. – T. 1. – №. 3. – С. 229-239.

20. Dilmurod o'g'li, Fayzullayev Abdusamad, and Rahimova Nozimaxon Jahongirovna. "O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHI VA ATROF-MUHITGA TA'SIRI." International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING 5.1 (2024): 19-23.
21. Vohidjonovich B. N., Jahongirovna R. N. RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA KAMBAG'ALLIK MUAMMOSI //ILM-FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI. – 2024. – T. 2. – №. 1. – C. 20-21.
22. Rahimova N. et al. Davlat xaridi munosabatlarining subyektlari //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 12. – C. 934-940.
23. Gulshoda B., Nozimaxon R. IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA BYUDJET-SOLIQ TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 44. – №. 2. – С. 178-183.
24. Soliq.uz – O'zbekiston Respublikasi davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti.
25. Lex.uz – O'zbekiston qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.